

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
Українсько-угорський навчально-науковий інститут
Кафедра історії Угорщини та європейської інтеграції**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Українсько-угорського
навчально-наукового інституту

Олександр ШПЕНИК
25 червня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**Людина доби античності: повсякденне життя
та ментальність**

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність (Спеціалізація)(за наявності)	014.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта
Освітня програма	«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»
Статус дисципліни	вибіркова
Мова навчання	Угорська/українська

Робоча програма навчальної дисципліни «**Людина доби античності: повсякденне життя та ментальність**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **01 – Освіта/Педагогіка** спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності або спеціалізації (за наявності) **014.03 Середня освіта. Історія та громадянська освіта** освітньої програми «**Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)**»

Розробники: Зубанич Л. Л., к.і.н., доцент
завдувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри Історії Угорщини та європейської інтеграції протокол № 11 від «18» червня 2024 р.

Завідувач кафедри доц. Зубанич Л. Л.

Схвалено науково-методичною комісією Українсько-угорського навчально-наукового інституту протокол № 7 від «27» червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії доц. Талабірчук О. Ю.

©Зубанич Л.Л., 2025 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2025 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	2	
Кількість модулів – 1	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самотійної роботи студента - 5	4	
	Лекції:	
	32	
	Практичні (семінарські):	
	28	
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Людина доби античності: повсякденне життя та ментальність**» є забезпечення фундаментальної теоретико-практичної та науково-методичної підготовки висококваліфікованих кадрів, які у процесі підготовки набувають глибоких фундаментальних знань для виконання професійних завдань та обов'язків аналітичного характеру в умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства. Надати студентам освіту в галузі історії з широким доступом до працевлаштування; підготувати студентів до навчально-виховної, науково-методичної, організаційної діяльності; сформувати відповідні компетентності для подальшого навчання і особистісного розвитку.

Головними завданнями курсу «**Людина доби античності: повсякденне життя та ментальність**» є:

вивчення виникнення, розквіту і кризи античних рабовласницьких держав, які утворилися на території Балканського та Апенінського півостровів, в регіоні Егейського та Середземного морів, на острові Сицилія та Причорномор'ї. У результаті засвоєння курсу студент повинен отримати основні теоретичні знання, необхідні для практичної роботи з античними джерелами:

- історія формування науки про античність;
- основи історичної періодизації Стародавньої Греції та Стародавнього Риму;
- антична термінологія;
- значення історичних джерел у вивченні історичних процесів.

У результаті опанування курсу студент повинен вміти застосовувати на практиці набуті теоретичні знання:

- класифікувати та аналізувати історичні джерела;
- орієнтуватися в періодизації та в культурно-історичному розвитку давнього населення Європи;
- працювати з спеціалізованою науковою літературою;
- узагальнювати отриману в процесі вивчення інформацію при розробці наукової тематики;
- виявляти, систематизувати, аналізувати та узагальнювати історичну інформацію в процесі педагогічної та культурно-освітньої діяльності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення даної дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати комплексні/спеціалізовані та практичні проблеми у галузі освіти, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності:

ЗК1. Здатність до критичного аналізу й синтезу, генерування нових, складних ідей у галузі освіти й історії

ЗК2. Здатність до діагностування, аналізу, проектування освітнього процесу у навчальних закладах

ЗК3. Здатність до науково-пошукової діяльності в освітній галузі та галузі історії, аналізу результатів

ЗК4. Здатність до реалізації функцій викладача і керівника освітньої установи, закладу

ЗК 5. Здатність вчитися протягом всього життя.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК2. Здатність застосовувати поглиблені знання з обраної спеціалізації при розробці (у відповідності до певних вимог) наукових проектів прикладної спрямованості, а також при вирішенні певних практичних проблем.

ФК3. Здатність в межах обраної спеціалізації здійснювати інноваційні дослідження, які спрямовані на вирішення фундаментальних науково-педагогічних проблем, вміння готувати результати досліджень до оприлюднення у фаховому середовищі.

ФК5. Здатність до засвоєння основних концепцій, детального розуміння процесів, теоретичних і практичних проблем з вітчизняної історії, історії розвитку та сучасного стану наукових знань з педагогіки

ФК6. Здатність до ініціювання інноваційних комплексних історичних проектів, лідерства та повної автономності під час їх реалізації

ФК7. Здатність планувати та здійснювати наукові дослідження, оцінювати та узагальнювати результати педагогічної (науковопедагогічної) діяльності

ФК8. Здатність до самовдосконалення у професійній сфері протягом життя, відповідальність за навчання інших при проведенні педагогічної (науково-педагогічної) діяльності

ФК9. Здатність використовувати сучасні методи і технології комунікації державною та іноземною мовами.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти програмних результатів навчання відповідно до стандарту вищої освіти зі спеціальності **014 Середня освіта** та освітньої програми **«Історія (мова навчання фахових дисциплін – угорська)»**

знати: основні етапи історії цивілізацій східного середньовіччя

вміти: аналізувати характерні риси історичного і духовного розвитку конкретних співтовариств і причини їх виникнення. Неодмінною умовою оволодіння курсом історії середньовічного Сходу є знання основних положень східних віровчень і релігійно-етичних плинів (іслам, індуїзм, конфуціанство, буддизм, зороастризм).

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни **«Людина доби античності: повсякденне життя та ментальність»** є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП): не має.

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Людина доби античності: повсякденне життя та ментальність**» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

ПРН 1. Знає основ гуманітарних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін в обсязі необхідному для успішного володіння загальнотеоретичними та світоглядними питаннями і навиками практичного їх використання.

ПРН 4. Знає принципів і категорій історичної науки, проблеми співвідношення мови і мислення, закони розвитку суспільства та закономірності становлення людської цивілізації.

ПРН 5. Володіє концептуальними та методологічними знаннями в галузі історичних наук та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності на межі предметних галузей.

ПРН 6. Вміє інтегрувати існуючі методики та методи викладання та адаптувати їх для розв'язання практичних завдань у професійній діяльності.

ПРН 7. Вміє проводити різноманітні форми позааудиторної роботи з фахових предметів, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями та студентами навчального матеріалу, використовуючи при цьому різноманітні методи і прийоми контролю знань, формувати навички самостійного поповнення знань.

ПРН 8. Вміє аналізувати, узагальнювати і популяризувати кращий досвід організації навчального процесу, методичної і наукової роботи.

ПРН 9. Вміє використовувати сучасні методи вивчення історичних явищ і процесів, з'ясовуючи і критично оцінюючи їхню суть, генезу і наслідки.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Людина доби античності: повсякденне життя та ментальність**»:

ПРН 1. Знання основ гуманітарних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін в обсязі необхідному для успішного володіння загальнотеоретичними та світоглядними питаннями і навиками практичного їх використання.

ПРН 4. Знання принципів і категорій історичної науки, проблеми співвідношення мови і мислення, закони розвитку суспільства та закономірності становлення людської цивілізації.

ПРН 5. Володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі історичних наук та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності на межі предметних галузей.

ПРН 6. Вміти інтегрувати існуючі методики та методи викладання та адаптувати їх для розв'язання практичних завдань у професійній діяльності.

ПРН 7. Вміння проводити різноманітні форми позааудиторної роботи з фахових предметів, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями та студентами навчального матеріалу, використовуючи при цьому різноманітні методи і прийоми контролю знань, формувати навички самостійного поповнення знань.

ПРН 8. Вміння аналізувати, узагальнювати і популяризувати кращий досвід організації навчального процесу, методичної і наукової роботи.

ПРН 9. Вміння використовувати сучасні методи вивчення історичних явищ і процесів, з'ясовуючи і критично оцінюючи їхню суть, генезу і наслідки.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

усне опитування, письмові практичні роботи, написання реферату, підсумкові контрольні роботи.

Результати діяльності студентів оцінюються за 100-бальною системою за такими формами контролю: поточний — виступ на практичному занятті (до 5 балів), виконання

презентації, домашніх індивідуальних занять (до 40 балів: кожне індивідуальне завдання оцінюється до 5 балів; тематичний (за модулем) контроль (тестування) — до 50 балів.

Підсумковий контроль — виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми і практично засвоїли їх.

За результатами поточного контролю та виконання домашніх індивідуальних завдань студенти, які отримали від 90 до 100, балівможуть бути звільнені відпідсумкового контролю та отримати оцінку "відмінно", від 80 до 90 балів — "добре", від 70 до 80 балів — "задовільно".

Заплановано дві модульні контрольні, захист реферату, заслуховування доповіді, перегляд презентації студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної і монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Форма модульного контролю: Модульний контроль (МК) проводиться два рази за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може складати пропущений модульний контроль з предмету.

Форма підсумкового семестрового контролю: студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані складати семестрові екзамени. Семестрові екзамени можуть також складати студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на екзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

Розподіл балів, які отримують здобувачі за поточний та модульний контроль (Змістовий модуль 1.)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6		50	100
8	8	8	8	8	10					

T1, T2 ... – теми

(Змістовий модуль 2.)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T8	T9	T10	T11	T12	T12	50	100
8	8	8	8	8	10					

T1, T2 ... – теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	14	50	14	50
Письмове тестування при тематичному оцінюванні				
...				
Презентація				
Реферат				
Есе				
...				
Модульна контрольна робота		50		50
Разом	14	100	14	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Оцінка відмінно (А) виставляється, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка добре (В) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка добре (С) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання, а програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.

Оцінка задовільно (D) виставляється, коли студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок, за рахунок недостатнього розуміння програмного матеріалу.

Оцінка задовільно (Е) виставляється, коли студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі у студента.

Оцінка незадовільно (FX) виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.

Оцінка незадовільно (F) виставляється студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні. За результатами контролю знань студентів, дозволяється виставлення екзаменаційної оцінки (без підсумкового іспиту) – «відмінно», «добре», та «задовільно». Студент має право підвищити оцінку, складаючи іспит.

Критерії оцінювання підсумкового контролю

Програмою передбачено іспит, як підсумковий семестровий контроль даної навчальної дисципліни. Підсумковий семестровий контроль здійснюється за результатами модульного контролю та усної відповіді на питання, що входять до екзаменаційних білетів. Оцінка виставляється за 100-бальною шкалою, яка переводиться у національну шкалу та шкалу ЄКТС.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		диференційована	недиференційована
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1.

Тема 1. Вступ

Тема 2. Джерела доби Античності.

У розпорядженні сучасних дослідників є численні джерела різних категорій. Це передусім письмові матеріали (історичні праці, твори художньої і наукової літератури, публіцистика, розмови ораторів, юридичні документи, листи, ділові документи та ін.), пам'ятники матеріальної культури, що в основному здобуваються під час археологічних розкопок (руїни міст, залишки кріпосних споруд, громадських будівель, житлових будинків, гробниць, храмів, знаряддя праці, зброя, предмети повсякденного ужитку і т. п.), матеріал етнографічних спостережень (вивчення древніх звичаїв, установ, обрядів), велика кількість різноманітних написів, монети. Відомості про далеке минуле можна почерпнути за допомогою аналізу структури словникового запасу старогрецької мови і віддань усної народної творчості (записаних фольклорних матеріалів).

Стародавня Греція. Найповніше і найоб'єктивніше історичне минуле кожного народу представлено в джерелах, що збереглися до наших часів. Ці джерела різноманітні і їх можна поділити на такі види: Речові джерела або пам'ятки матеріальної культури. Це залишки будівель, знаряддя праці, зброя, побутові предмети, монети та ін. Тобто це матеріали археологічних розкопок. Археологічні розкопки проводились і проводяться майже на всій території Греції: в Афінах, Дельфах, Олімпії, Мілеті, Пергамі, Єгипті, Сирії, на островах Делос і Родос, у причорноморських областях, і т д в результаті їх було відкрито величезну кількість пам'яток стародавньогрецької культури. Першим організував розкопки на пагорбі Гісарлік у Малій Азії Генріх Шліман. У 1871 р він знайшов залишки знаменитої Трої. Не будучи професійним археологом, він зробив більше ніж інші, оскільки відкрив ціле тисячоліття, змусивши заговорити навіть каміння. Данні грецької мови, в яких збереглися залишки різних діалектів (наріч). Вивчення грецьких діалектів дозволяє вирішувати питання, пов'язані з розселенням грецьких племен, міграційними процесами. Історичний аналіз наукових термінів дає матеріал для історії грецької культури. Епіграфічні джерела. Це закони, декрети, постанови, договори, що збереглися у вигляді написів на папірусі, пергаменті, металі, камені, глиняних табличках (графіті). Літературні пам'ятки, які мають першочергове значення для вивчення стародавньогрецької історії. Вони поділяються на декілька груп: а) Данні міфології та Гомерівський епос. б) Твори поетів архаїчної доби. У своїх творах вони відобразили процес становлення і розвитку античного поліса. Найвідомішими серед них були Геосід, Архілох (VII ст. до н. е.), Алкей (кінець VII ст. до н. е.). В творах цих авторів ми знаходимо опис життя людей у самій Греції і за її межами в еміграції. в) Історичні твори. Найважливішою групою літературних джерел є твори давньогрецьких письменників – історіографів, що пройшли тривалий період еволюції. Серйозним стимулом для поглибленого вивчення історичних подій стали греко – перські війни. Першим представником такого напрямку був Геродот (близько 480 – 425 рр. до н. е.), прозваний ще в античні часи « батьком історії». Праця Геродота « Історія» складалася із 9 книг, по числу муз, покровительок наук і мистецтв, іменем яких називається кожна частина. Молодшим сучасником Геродота був Фулідід (460 – 395рр. до н. е.),виходець з багатой родини фракійського походження. В 423р до н. е. був стратегом м. Амфіополь, але був звинувачений у зраді й вигнаний з міста. У вигнанні пробув 20 років і повернувся вже після закінчення Пелопоннеської війни. Послідовником Фулідіда вважають Ксенофонта (430 – 355рр до н. е.), який походив із багатой афінської сім'ї, отримав аристократичну освіту і був учнем Сократа. Він написав понад 120 творів, за що його прозвали «античною бджолою». Найважливішою була його «Грецька історія», яка викладена у 7 книгах і є продовженням праці Фулідіда. В ній описуються події починаючи із 411р до н. е. і закінчуючи битвою при Мантінеї (362 р до н. е.). Сучасником Ксенофонта був філософ Платон (427 -347рр до н. е.), твори якого містять певний історичний матеріал. Будучи противником демократії, він як і Ксенофонт ідеалізував спартанські порядки. Найвидатніші роботи з питань організації державної влади належать давньогрецькому філософу Аристотелю (384 – 322 рр. до н.е.) Зі своїми учнями він склав 158 політій (описів державного устрою грецьких і деяких не грецьких держав), з яких до наших днів збереглась лише «Афінська політія» Найвидатнішим істориком еллінізму був Полібій (200 – 120 рр. до н. е.) – автор «Всесвітньої історії» в 40 книгах, від яких повністю збереглось лише 5. Праця являє собою фактично першу спробу викласти «всесвітню» історію Греції, Македонії, Малої Азії, Сирії, Єгипту, Карфагену і Риму у їх взаємо зв'язку. Полібій подає історію з 220 до 146 рр. до н. е. синхронно, з роками Олімпіад. Із істориків римського часу слід виділити Діодора Сицилійського (90 – 21рр до н. е.), який написав «Історичну бібліотеку» в 40 книгах, на жаль до наших днів збереглось лише перших п'ять книг. Важливі свідчення про Грецію і елліністичні країни містить « Географія» Стратона (64р до н. е. – 24р н. е.) в 17 книгах. Крім географічних і історичних завдань праця Стратона мала рактичні цілі – по можливості всесторонньо зорієнтувати римських провінційних чиновників у місцевих умовах (наприклад, книги 11 – 14а описували Північне і Східне Причорномор'я, Малу Азію). Велику вагу, як джерело з історії Греції та Риму, мають твори Плутарха (46 -126 рр.). З його творів найвідоміші «Паралельні біографії» про життя 13 грецьких і 13 римських діячів у порівнянні.

Стародавній Рим. В розпорядженні сучасних дослідників Стародавнього Риму є численні джерела самих різних категорій. Серед них своєю інформативністю виділяються нарративні пам'ятки, особливістю яких є те, що до наших днів дійшли порівняно пізні тексти – написані не раніше III в. до н. е. Ось чому їхню характеристику доцільно розпочинати з твору Полібія. Далі слід звернутися до розгляду робіт Ціцерона та Юлія Цезаря. Аналізуючи історичні праці Саллюстія, Тита Лівія, Веллея Патеркула, спробуйте визначити цілі цих авторів, і відповідно, який політичний устрій вони захищали, у якій мірі можна довіряти інформації, що міститься в їхніх творах? Покажіть значення у дослідженні історії ранньої Імперії робіт Тацита. Охарактеризуйте праці Светонія, Аппіана, Діона Кассія і Амміана Марцелліна – коли вони були написані, чому присвячені? Які ще історичні твори грають, на ваш погляд, вагомую роль у вивченні історії Стародавнього Риму? Крім писемних джерел, важливе значення мають також і археологічні пам'ятки. Розповідаючи про них, насамперед, зупиніться на відкритті та результатах розкопок Помпей і Геркуланума. Після цього визначте, які дані можна отримати на підставі досліджень численних пам'ятників архітектури самого міста Риму. Вкажіть, як вплинули на подальше вивчення економічного життя в епоху Імперії розкопки римського порту Остія. Коротко охарактеризуйте дослідження залишків військових таборів, фортець, храмів, амфітеатрів тощо в провінціях.

Тема 3. Людина і природа доби Античності

Поняття «природа» є одним з найдавніших в системі наукового знання та культурної свідомості. В сучасній науці поняття «природа» використовується в кількох значеннях: 1) в найбільш широкому – як синонім Всесвіту, матерії, всього сущого; 2) в більш вузькому – як об'єкт науки, природознавства; 3) в соціальній екології – як сукупність природних умов існування людини. Уявлення про природу не були однаковими в різні історичні епохи. Протягом тисячоліть свого існування людство робило спроби усвідомити своє місце в природі, пізнати межі свого впливу на навколишній світ. З моменту перетворення біологічного виду у соціальну істоту – людину, вона починає себе виділяти в природі, але не відділяється від неї. Первісна людина не сприймала навколишній світ як щось цілісне, а уявляла його як сукупність предметів та явищ, на які переносились душевні і навіть тілесні властивості людини. В уяві первісної людини сили природи хоч і були могутніми, але ними можна було керувати, оволодівши певними магічними знаннями.

Тема 5. Державно-правовий устрій.

Рабовласницький устрій - перше станове суспільство, яке виникло на розвалинах первіснообщинного ладу. Рабство в тих чи інших формах та масштабах мало місце у всіх народів. Найвища форма цього ладу була у Стародавній Греції та Стародавньому Римі, де раби стали в центрі суспільного виробництва. Потужною частиною людності, генератором державної влади виступили рабовласники. Крім цього, в суспільстві були проміжні прошарки вільного населення: дрібні власники, які заробляли своєю працею (ремісники, селяни). З виникненням рабовласницького устрою виникає та розвивається держава. Разом з державою виникає і рабовласницьке право як специфічна форма регулювання суспільних відносин в становому суспільстві.

Тема 6. Виховання у стародавній Греції.

У Давній Греції, що поділялась на низку невеликих держав (полісів), виховання дітей – мало за мету підготувати громадян, які б мали певні знання та якості для управління державою і захисту її від ворогів. У відповідності з деякими особливостями економічного життя та політичного устрою у найбільш відомих державах Давньої Греції – Спарті (Лаконії) та Атиці (Афінах) склалися дві системи виховання, що значно відрізнялися одна від одної – спартанська та афінська. Володарів Спарти постійно турбувала їх мало чисельність серед багато чисельного поневоленого населення, особливо рабів, що часто піднімали повстання. Це змушувало спартанців триматися дуже згуртовано й особливо увагу приділяти організації військово-фізичного виховання молоді. Виховання у спартанців було суспільним. Дитина надходила у ведення держави від самого народження. Турбуючись про виховання чоловіків, спартанці не випускали з поля зору і виховання жінок. Дівчата, як і хлопці, займалися гімнастичними вправами в особливих місцях.

Тема 7. Повсякденне життя стародавніх греків.

Побут стародавніх греків складався під впливом природно-кліматичних умов Балканського півострова. Під спекотним сонцем елліни носили легкий одяг без рукавів. Нижній одяг, хітон, у чоловіків був дуже довгий, але згодом став коротшим — до колін. Жіночий хітон носили так: дівчата підперізували його в талії, а жінки — під грудьми. Дівчата в Спарті носили хітони короткі, вище колін. Як правило, їх одягали лише вдома, на вулицю виходили в гіматії. Капелюх надягали тільки в дорозі. Греки носили взуття, подібне до сандалій і черевиків, сплетених із ремінців. Оселя грецької родини приховувала приватне життя від стороннього ока. Глухі стіни будинків з невеликими віконцями під карнизом — це все, що можна було побачити з вулиці. Двері та вікна кімнат виходили на внутрішній двір -перистиль, оточений тонкими колонами. Спершу житло складалося з трьох-чотирьох кімнат. Згодом винайшли каналізацію. Будинок поділявся на чоловічу частину і жіночу (гінекед), яка була зазвичай розташована на другому поверсі.

Здебільшого греки харчувалися рибою, овочами, оливками, хлібом, часником, запиваючи їжу легким, розбавленим водою, вином. М'ясо вживали лише багатії, та й то під час свят і жертвоприношень. Культура греків розвивалася в умовах рабовласницької держави. Раби, виконуючи всю тяжку роботу, вивільняли громадянам час для духовного розвитку: греки любили театр, присвячували свій час науці, філософії, мистецтву тощо.

Жінку в грецькому суспільстві не шанували. Шлюб укладався лише для продовження роду. Під час обряду, що відбувався в оселі чоловіка, співали шлюбні пісні та приносили жертви домашнім богам-покровителям. Чоловіки, як правило, були набагато старші від дружин. Діти перебували під владою батька. Дружина відразу ж після весілля потрапляла у залежне становище. Вона була в до -мі на правах першої зі служниць, керувала прислугою, вела господарство. Грецькі жінки були малообізнані й малоосвічені. З дому вони виходили тільки в супроводі рабниць або прислужниць, не мали права розмовляти на вулиці ні з ким. Чоловіки більшу частину дня проводили за межами оселі — у місті, займаючись власними справами. Про виховання дітей здебільшого дбала мати, яка майже не мала вільного часу. Щоправда, жінок допускали на вистави в театр, відвідування якого залишало яскраве враження на тривалий час. Одружуватися, мати родину могли тільки вільні люди.

Традицією на початку шкільного навчання XI-IV ст. до н. є. було ознайомлення юних греків з текстами поем «Іліади» й «Одіссеї». Поеми формували в дітей життєві цінності: перемагати, поважати працю, любити сім'ю, людей, бути патріотом, визволителем. Зразком мужності, розуму, винахідливості для молоді були герої поем: Гектор, Ахілл, Пріам, Одіссеї, Аякс, Патрокл та ін.

Тема 8. Ментальність населення стародавньої Греції

Менталітет античних греків первісно був тісно пов'язаний із системою давньогрецьких міфів. Грецькі міфи завжди були невід'ємною частиною культури стародавніх греків, з давніх років вони створювали персоніфіковані сказання, щоб виправдати і пояснити явища, сутності яких не могли осягнути, а також щоб прославити все те, що хотіли передати прийдешнім поколінням. Герої у свідомості давніх греків прирівнювались до напівбогів — наприклад, міфи про героя Академа, Геракла, сказання про героїв Троянської війни. Гесіод перший називає покоління борців під Троєю й Фівами напівбогами.

У Піндара герой вперше стає об'єктом релігійного культу. Місцем поклоніння герою спочатку були їхні могили, але поступово культ деяких героїв зростає, їм починають споруджувати вівтарі та храми. Певне уявлення про ментальність давніх греків доби архаїки дає кераміка. З середини 6 століття до н. е. коло сцен, зображуваних на вазах, виходить за рамки міфології, все частіше змальовуються сцени повсякденного життя — перш за все, це сцени релігійної, військової, морської, соціальної (зокрема, весільні церемонії), спортивної, промислової, музичної тематики. Деякі науковці зосереджували свою увагу на вивченні саме підсвідомих смислів і підходів, відображених у таких сцен, що давало більш глибоке розуміння менталітету стародавніх греків. Так, наприклад, антикознавець Валдо Світ

відзначав, що символом всієї грецької ментальності до кінця 6 століття стають театр та спорт. У добу класики основним рушієм грецької культури стало бажання творити та навчатись, а віддзеркаленням грецького менталітету стає філософія.

Стародавні греки вважаються найбільш цивілізованим народом свого часу, людьми, чії ідеї випереджали їхні можливості. Саме завдяки своїй гіперактивності греки досягли такого високого рівня розвитку культури. Головна проблема, із якою стикаються дослідники, чому грецька цивілізація, яка так швидко спалахнула, настільки ж швидко і вичерпала себе. Найперше потрібно згадати про поліс, який уособлював собою всю повноту грецького менталітету – всі їхні досягнення, і показував строкате обличчя грецького суспільства. Дивлячись абстрактно на міста-держави греків, видно, що саме завдяки полісній системі влади греки ставали «демократами» (див. Афіньська демократія), олігархами чи «тиранами».

Особиста свобода означала духовну свободу чи точніше свободу індивідуальної творчості в різних сферах культури і політичної діяльності. Це зумовило появлення критики авторитетів і критики сталих традицій. Протилежна сторона цієї свободи – розбалансованість всієї системи духовних цінностей. Гіперестетизм і надмірний артистизм греків робили їх чутливішими до всякого роду проблем. Нервувати індивіда, штовхати його в крайності – автоматично означало напружувати атмосферу всередині самого суспільства. Саме психічна нестабільність призводила до їх душевних злетів і падінь (свого роду нервових зривів).

Греки завжди прагнули бачити в сьому щось героїчне, красиве і гармонійне. Ці ілюзії швидко розбилися через об'єктивну реальність їх історичної долі, що призвело до ще більшого внутрішнього розчарування. Греки не вірили в безсмертя душі і тому сконцентровувалися на швидкоплинному земному житті. Звісно, що поширення соціальних неврозів серед населення античної Греції було процесом не моментальним і не лінійним.

Це складний процес, який швидше розпочався у економічно-культурних центрах, таких як Афіни, Коринф, Сіракузи, Родос і інших, в яких психіку громадян кожен день травмував прискорений і неконтрольований пульс економічного життя, матеріальна нерівність і крайня політична нестабільність. В сільських місцевостях цей процес був повільнішим через більш зрівноважене і спокійніше життя. Стрімкий розвиток грецької цивілізації потребував надмірного напруження всіх духовних сил нації. Саме ті риси вдачі греків (надмірність у всьому) зрештою обернулися проти них самих же, ставши причиною їх духовної деградації.

Тема 9. Виховання у стародавньому Римі

Нижчу ланку в системі освіти утворювала приватна елементарна школа, з досить невизначеним числом років навчання, школа, до якої допускались і дівчата (читання, письмо, лічба, заучування віршів, ознайомлення із законами держави, гімнастика, військові справи). Навчання грамоти проводилось за допомогою запозиченого у греків буквоскладального методу. Потім переходили до навчання письма (на воскових дощечках, папірусі, пергамені тощо). При заняттях грамоти прагнули поєднати засвоєння основ правопису з моральним вихованням: вибираючи речення для читання і письма, переваги давали фразам, що містили різні моральні сентенції, більшість з яких заучувалася напам'ять В умовах римської нумерації: при обмеженій кількості числових позначень і при відсутності нуля з усіма наслідками, що звідси випливають, — вивчення рахунку було складним.

Школами підвищеного типу були приватні граматичні школи, куди підлітки-хлопчики вступали після відповідної домашньої підготовки (діти знаті) або, що було рідше, після закінчення навчання в Ісїїз (діти плебеїв), де вони навчалися до 15-16 років. Ці школи були прототипом елліністичних гімнасій (латинська, грецька мова і література, основи риторики, астрономія, математика, елементи біологічних наук — не обов'язково). Заняття в школах носили чисто індивідуальний характер, хоч іноді і робились спроби розбити учнів на невеликі групки (сіазез) у відповідності з рівнем знань і числом років навчання окремих учнів, фізичному вихованню в граматичних школах (як і в елементарних школах) не відводилось місця. Не фігурувала тут і музика, не викладалися ні пісні, ні танці. Навчання носило світський характер. Риторичні школи вперше з'явилися в Римі у II ст. до н.е. Тут йшло поглиблене вивчення грецької і римської літератури, давалися відомості з математики, астрономії, музики, основ права і в досить значному обсязі — філософії. Практичні заняття в таких риторичних

школах зводились до організації учнівських диспутів, причому темою таких диспутів вибирались двосmisлові положення, що повертали до гірших часів софістики. В Римі виникає вища школа університетського типу (Атенеум). Уряд дедалі більше бере школу в свої руки і в 425 р. імператорський вердикт оголошує державним злочином всяку спробу відкрити приватну школу.

Тема 10. Повсякденне життя стародавніх римлян

У житті римської громадянської общини велику роль відігравали релігія та звичаї. Кожен був зобов'язаний брати участь в обрядах своєї фамілії та громадянської общини. Римські боги були дуже схожі на грецьких: їх навіть називали і латинськими, і грецькими іменами. Римляни вірили, що їхня держава існуватиме доти, доки горить вогонь Вести – богині домашнього вогнища. Діви-весталки, жриці Вести, зберігали потаємні святині, вивезені Енеєм із Трої. Вони також здійснювали дуже давні обряди та підтримували священне полум'я – вогнище всієї Римської держави. У римлян, як відомо, було багато богів. Кожне явище, кожен предмет мали своє божество: зокрема, існували боги дороги, лісу, струмка, вогнища. Навіть зерно, кинуте в землю, мало свого окремого бога, друге божество відало ростучим колосом, третє – квітучим колосом, четверте – вже достиглим. 43 боги керували життям дитини: був бог першого крику дитини, бог колиски, бог дев'ятого дня дитини і т. д. Обряди мали великий вплив на життя римлян. Потрібно було знати, до якого бога звертатися в тому чи іншому випадку, які слова при цьому вимовляти, які давати обітницї та приносити жертви. Найменша помилка, на думку римлян, могла зіпсувати всю справу. Попри вірування в одних і тих самих або схожих богів, греки та римляни ставилися до них по-різному. Римляни не створювали поем про життя й пригоди богів. Молитвами та обрядами вони прагнули одержати від них якусь користь. Богу пропонувалась певна жертва, а він мусив виконати те, про що його просили.

Серед римлян набули популярності ворожіння. Ворожили римляни на нутрощах жертвних тварин, вірили в небесні знамення. Знавцями прикмет (знамень) були авгури. Вони користувалися великим авторитетом: посилаючись на несприятливі прикмети, авгури могли розпустити народні збори чи відмінити вибори посадових осіб.

Кожна сім'я мала своїх домашніх богів-покровителів: ларів і пенатів. Пенати вважалися охоронцями дому, які дбали про благополуччя і добробут сім'ї. Звідси походить вираз «повернутися до своїх пенатів», тобто додому. Ларами називалися добрі душі померлих предків. Вони піклувалися про сім'ю та її благополуччя за межами дому. У кожного члена сім'ї був свій дух-покровитель, якого називали генієм. У кожному давньоримському будинку було спеціальне місце поклоніння домашнім богам-покровителям, яке називалося ларарієм. Це могла бути або спеціальна кімната або спеціальна шафа, ніша чи розпис на стіні. Щоранку римляни молилися біля ларарія, після трапез залишали підношення з їжею і вином, просили успіху і захисту, а при від'їзді – щасливої дороги. У дні народження та в інші сімейні свята ларарії прикрашали квітами.

У царську добу та часи Ранньої Республіки римляни жили за «батьківськими звичаями». Головним у сім'ї був чоловік. Всі інші члени родини повністю йому підкорялися. Дітей виховували в дусі поваги до вірувань і звичаїв предків. Ідеалом молодого громадянина в Римі – це слухняний син і дисциплінований воїн. Хлопці здобували освіту переважно вдома: читати й писати їх навчали батьки, або письменні раби, зазвичай грецького походження – педагоги. Згодом у Римі з'являються приватні школи. Там дітей навчали історії, геометрії, літератури та музики. З 14-ти років, після завершення початкової освіти, хлопчики приступали до вивчення філософії та красномовства. Після 18-ти років діти із заможних родин зазвичай продовжували навчання в Елладі й Александрії в тамтешніх філософів. Кожен юнак мав пройти обов'язкову дворічну службу у військових таборах чи походах. Лише після цього він ставав повноправним римським громадянином. Навчанням та вихованням дівчат зазвичай опікувалися матері. Їх навчали переважно ведення домашнього господарства, рукоділля (прядіння, ткацтва); музики, танців, грецької мови. Утім, у Римі були школи, у яких разом із хлопцями освіту отримували й дівчата. Вважалося почесним, якщо про дівчинку казали, що вона освічена.

Римські жінки користувалися великими правами та пошаною в суспільстві. Одружена римлянка називалася матроною. Вона була повною господинею в домі. Благородним заняттям

жінки було прядіння вовни. На відміну від грецьких жінок, римлянки могли вільно виходити поміж люди. Римські матрони ходили з чоловіками в гості та були присутні на домашніх бенкетах.

В основі римського чоловічого й жіночого костюмів була туніка. Зверху на туніку чоловіки-громадяни вдягали тогу – полотно вовняної тканини, яку драпірували навколо тіла через ліве плече так, що руки залишалися вільними. Знатні римлянки поверх туніки носили столу, ширшу і довшу, чим туніка. Якщо туніка була з рукавами, столу вдягали без них, і навпаки. Верхнім жіночим одягом був плащ, що драпірувався і нагадував формою грецький гіматій – палла.

У перші століття нашої ери Рим став одним з найбільших міст Середземномор'я. У ньому на той час проживало понад мільйон жителів. Рим потерпав від перенаселеності, адже з усіх кінців імперії сюди стікався люд. На вулицях Рима часто утворювалася велика тіснява, а на перехрестях іноді не могли розминутися колісниця та вози. Аби розв'язати транспортну проблему, Цезар ввів певні правила дорожнього руху. Відповідно до його указу на деяких вулицях було запроваджено односторонній рух. Також зі сходу сонця і до кінця робочого дня (за дві години до заходу сонця) заборонявся проїзд по Риму приватних колісниць, екіпажів, возів. А приїжджі взагалі повинні були залишати транспорт за містом і пересуватися тільки пішки або в найманих паланкінах. Було створено спеціальну службу, яка слідкувала за порядком на вулицях і не допускала суперечок та бійок між учасниками руху.

З кінця Республіки в Римській імперії розпочинається ера будівництва, своєрідний «будівельний бум», і продовжувався він до часів падіння Імперії. Серед архітектурних пам'яток Стародавнього Риму особливе враження справляють водогони, які називали акведуками. Вони являли собою довгі ряди арок, що підтримували глиняні труби, якими текла вода з гірських джерел, що були за багато кілометрів від міст. Їх будували з блоків тесаного каменю. Великі жолоби піднімали на високі міцні аркади. У Римі працювало 11 водогонів, три з них працюють дотепер. По акведуках вода надходила у фонтани, з яких її можна було брати для пиття, та громадські лазні – терми, доступні для усіх вільних людей. Римські міста також прикрашали тріумфальними арками та колонами. Їх зводили на честь великих перемог. Так, на честь взяття імператором Титом Єрусалима було споруджено тріумфальну арку. З попереднього уроку ви довідалися про колону Траяна.

Рим був містом контрастів. Громадські будівлі й будинки багатіїв вражали пишнотою оздоблення та зручностями – там були водогін, каналізація, опалення тощо. Підлоги храмів, палаців, базилік, будинків знаті прикрашалися чудовими мозаїчними орнаментами і навіть цілими картинами. Кімнати були оздоблені статуями, а стіни прикрашали розписами. Дім заможного римлянина мав внутрішній двір, де сім'я проводила свій вільний час.

Більшість римлян проживали в багатоповерхових будинках – інсулах. На нижніх поверхах, побудованих з каменю, селилися зазвичай громадяни середнього статку. Деякі квартири були великі й розкішні, склалися з декількох кімнат. На перших поверхах часто були крамниці й майстерні. У дорогих квартирах вікна були зі скла чи слюди.

Утім, були й багатоквартирні будинки для незаможних верств населення. Біднота в Римі тулилася в маленьких кімнатках на верхніх дерев'яних поверхах. Водогону в таких будинках не було, не було й каналізаційних трубопроводів, тому часом помиї виливали з вікон прямо на вулицю.

Тема 11. Ментальність населення у стародавньому Римі.

На відміну від античних греків, переважно ідеалістів (Ідеалізм), римляни були в більшості раціоналістами (Раціоналізм). Це чітко показує їхня міфологія. Римські боги не мали людського вигляду, не вступали в складні взаємини, позначалися лише іменами і відповідали за різні конкретні явища і функції. Все було чітко регламентовано. Політично, Рим — завжди був військовою демократією. Тому не дивно, що «творчий дух» був обмежений потребами держави. Цим римляни і відрізнялися від греків — меланхолія в суспільстві не побутувала, лише в часи розвитку — надмірність. Римлянам не було властиво вигадувати щось, для них легше було переймати. Знову бачимо прагматизм суспільства. Римляни не шукали відповідей на філософські питання: Чому?, Для чого?, лише відповіді — як краще жити? і відповідно, що

краще для життя? А це вже постулати сучасного суспільства. Тому на думку багатьох дослідників, саме завдяки римському прагматично меркантильному менталітету європейці добилися такого розвитку. Однак, цікаво, що в останні роки, ми спостерігаємо повернення грецької меланхолії.

Отже, основні риси римського менталітету: Суспільство було вкрай прагматичним: щастя ототожнювалося з багатством, сенс життя — з накопиченням грошей. Існування строго матеріалістичного світогляду було необхідним для підтримки закону. Для «чужих» римлянин був замкненою людиною. Мислення пересічних римлян було досить «законсервованим». Невимушеністю думки, власними оригінальними судженнями вони відзначалися не часто. Не характерною була для них й волелюбність. Домінував індивідуалізм: була розвинена самоповага, культивувалася звичка розраховувати на самого себе. Один із визначальних архетипів римського менталітету — порядок. Ставлення до порушників закону було нетерпимим не лише з боку держави, але й з боку суспільства. У римському менталітеті коханню відводилося досить скромне місце. Шлюб був не союзом двох сердець, а взаємовигідною угодою двох партнерів.

Тема 12. Культурне життя доби Античності

Антична культура - це культура Стародавньої Греції і Риму, яка заклала підвалини європейської культури. У працях істориків античним світом традиційно називають суспільства Стародавньої Греції та Стародавнього Риму з IX ст. до н. е. по V ст. н. е. У наш час поняття античності поширюється також і на крито-мікенську епоху (III-II тис. до н. е.), так звана егейська культура, яка існувала на о. Крит, островах і узбережжі Егейського моря та в материковій Греції. Розквіт її (2100-1500 рр. до н. е.) супроводжувався створенням високохудожніх архітектурних пам'яток, керамічних виробів тощо. Деякі елементи цієї культури виявлено на території найдавніших землеробських племен Трипілля. Таким чином, історія античності охоплює період формування, розквіту і загибелі рабовласницьких держав Середземномор'я з III тис. до н. е. до середини V ст. н. е., коли перестала існувати Західна Римська імперія. Антична цивілізація межувала зі стародавніми цивілізаціями Сходу - Єгиптом, Фінікією, Персією та ін., підтримувала з ними жваві торговельні та культурні контакти. Хоч антична культура, особливо у початковий період свого розвитку, чимало запозичила з більш розвинених на той час культур Сходу, вона була явищем глибоко оригінальним. Характерною рисою культур Сходу був геоцентризм, обожнення царської влади, безумовна влада авторитету, підкореність особистості державі, монументальність, символічність, декоративність. Антична ж, особливо еллінська, культура звернена до людини, і це природно, бо породило її зовсім інше суспільство.

Основою суспільного життя в античних державах був поліс, тобто місто-держава, що об'єднувала місто і навколишні землі з селами. Поліс був самостійною політичною, господарською, культурною одиницею, об'єднанням вільних громадян. Саме з розвитком полісів створювались акрополі, склалася система архітектурних ансамблів, яка знайшла свій подальший розвиток у класичний період. З VI ст. до н. е. в більшості полісів встановилась демократична форма правління, що охороняла права кожного громадянина, робила його активним і свідомим учасником політичного життя. Майже всі громадяни полісів були грамотними. Сутністю полісного життя була єдність незалежних людей в ім'я спільного існування, безпеки та свободи. Ці обставини сприяли вихованню в еллінів та римлян патріотизму, розвиненого почуття власної гідності, волелюбності, мужності, допитливості, схильності до раціонального осмислення світу. Погляд на людину як на унікальне явище природи, повага до особистості громадянина поліса зумовили таку характерну рису античної культури, як антропоморфізм, - перенесення властивих людині рис на природу і навіть на богів. Останніх греки, а пізніше і римляни уявляли у вигляді людей - безсмертних, прекрасних і вічно молодих. Одвічне прагнення до гармонійного розвитку людини, єдність фізичної і духовної краси знаходилися в центрі античної філософії, мистецтва, міфології. Все це зумовило непересічне значення античної доби для людства, його культурного поступу.

Під поняттям "антична культура" слід розуміти формування, розквіт, занепад і загибель цивілізацій басейну Середземномор'я, Причорномор'я й територіально близьких до них земель з

III тисячоліття до н.е. до середини V н.е. Найвагоміший слід у культурній історії залишили п'ять великих цивілізацій: Егейська (Кріто-Мікенська), Грецька, Етруська, Римська, що протягом багатьох віків сплелися в єдиний і неповторний образ античності, характерними рисами якого були міфологічний спосіб мислення, рабовласницький тип економіки, полісна система державності, політеїзм у релігійному житті, тонке естетичне чуття як обов'язковий елемент світосприйняття.

Культура античності, проіснувавши більше трьох тисячоліть, залишила настільки глибокий слід в історії людства, що навіть її трагічна загибель унаслідок навали варварів, для котрих пам'ятки античності були будівельним матеріалом і в буквальному, і в переносному сенсі, й довготривале панування християнської релігії, що поставала на зовсім інших ідеологічних засадах і повністю відмовлялася від здобутків своєї історичної попередниці, не спромоглися стерти цей слід остаточно. В певному сенсі можна казати, що антична традиція ніколи не переривалася, натомість прийняла дещо інші, незвичні для себе форми. Витвори грецьких і римських скульпторів були ідеалом (зразком, "класом") для цілих європейських культурних епох, наприклад, Ренесансу й класицизму; антична архітектура й скульптура донині цінуються спеціалістами й аматорами за яскраву емоційність, гуманістичну наповненість, ясність стилю, чітку логіку й винятковий естетизм.

Античне мистецтво звично сприймається нами як синонім абсолютної досконалості, ідеальна міра прекрасного. Такий погляд, безумовно, помилковий, але є в ньому дециця істини. Досконалість античного мистецтва настільки ж відносна, як і досконалість єгипетського, китайського чи готичного мистецтва. І єгипетські, і китайські майстри також нерідко сягали вершин художньої досконалості в межах власної світоглядної парадигми. Однак античному, насамперед грецькому, мистецтву властиві деякі специфічні риси, що змушують нас як представників європейської культурної традиції увірувати в його абсолютну досконалість з більшою переконаністю, ніж в абсолютну досконалість будь-якого іншого мистецтва, й додають античному художньому генію особливу виховну силу. Греки вперше в світовій культурі звели в ранг вищих цінностей поняття свободи й індивідуальності (попри різницю між змістом цих категорій в античній і сучасній культурі) й цим начебто наблизили нас до себе, стали зрозумілішими для нас, ніж будь-яка культура древності.

Між тим шлях до затвердження цих цінностей у світовій культурі був складним і довгим. Людині античної доби, як і первісній людині чи представникові культур Стародавнього Сходу, властиве було специфічне сприйняття світу, що ми його називаємо міфологічною свідомістю.

Завдяки своєму універсальному значенню й унікальній для стародавнього світу гуманістичній парадигмі антична міфологія (власне, знову ж таки переважно грецька, оскільки вона стала зразком вже для їх сучасників греків — римлян) була для наступних культур (особливо з епохи Відродження) символом і навіть синонімом самої античності. Виразні, світлі, надзвичайно рельєфні у своїй образності міфи класичної Греції надихали європейських творців на створення живописних, скульптурних і літературних шедеврів, що збагатили світову культуру. Саме на шляхах вивчення міфів, у пошуках матеріальних підтверджень античних сюжетів були здійснені найбільш вражаючі відкриття в області античної археології, історії й культури народів, що населяли колись басейн Середземномор'я.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання (денна, заочна)					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Змістовий модуль 1.						
Тема 1. Вступ.	7	2				5
Тема 2. Джерела доби Античності.	9	2	2			5
Тема 3. Людина і природа доби Античності.	10	2	3			5
Тема 4. Етнодемографічні процеси.	10	2	3			5
Тема 5. Державно-правовий устрій.	10	2	3			5
Тема 6. Виховання у стародавній Греції.	10	2	3			5
Разом за змістовий модуль 1	60	16	14			30
Змістовий модуль 2.						
Тема 7. Повсякденне життя стародавніх греків.	10	2	3			5
Тема 8. Ментальність населення стародавньої Греції.	9	2	2			5
Тема 9. Виховання у стародавньому Римі.	10	2	3			5
Тема 10. Повсякденне життя стародавніх римлян.	9	2	2			5
Тема 11. Ментальність населення у стародавньому Римі.	9	2	2			5
Тема 12. Культурне життя доби Античності.	9	2	2			5
Разом за змістовий модуль 2	60	16	14			30
Разом	120	32	28			60

6.3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Людина і природа доби Античності.	4	
2	Виховання у стародавній Греції.	4	
3	Повсякденне життя стародавніх греків.	4	
4	Виховання у стародавньому Римі.	5	
5.	Повсякденне життя стародавніх римлян.	5	
6.	Культурне життя доби Античності	5	
Разом		28	

6.4. Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		ГОДИН	
		денна	заочна
1	Розкопки Артура Еванса на Криті.	3	
2	Мікенський період.	3	
3	“Іліада” та її значення як історичного джерела.	3	
4.	Утворення Афіньського аристократичного полісу.	3	
5	Реформи Клісфена. Наслідки процесу демократизації.	3	
6	“Історія” Геродота як джерело дослідження часів греко-перських війн.	3	
7	Пелопоннеська війна та її історичне значення.	3	
8	Македонська держава, значення реформ Філіпа II.	3	
9	Імперія Александра Македонського.	3	
10	Головні джерела з історії Риму царського періоду.	3	
11	Завоювання Римом Італії та утворення римсько -італійської конфедерації.	3	
12	Пунічні війни та їх значення в формуванні Римської держави.	3	
13	Реформаторська діяльність Тіберія Гракха .	3	
14	Громадянська війна в Римі 80 -х років I ст. до н.е. Диктатура Л. Корнелія Сулли.	3	
15	Політична боротьба в Римі у 60 -ті роки I ст. до н.е . Змова Катіліни.	3	
16	Історія громадянських війн у Римі за творами Аппіана.	3	
17	Внутрішня та зовнішня політика Августа.	3	
18	Місце раннього християнства в історії Риму.	3	
19	Зміни державного ладу в період пізньої імперії.	3	
20	Римська імперія в другій половині IV – V ст. н.е . Падіння Західної Римської імперії.	3	
	Всього:	60	

6.5 ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Хронологія Стародавньої Греції.
2. Хронологія Стародавнього Риму.
3. Давньогрецькі історики.
4. Давньоримські історики.
5. Міфологія та віра у Стародавній Греції
6. Міфологія та віра у Стародавньому Римі
7. Повсякденне життя у Стародавньої Греції.
8. Сім'я в Стародавній Греції.
9. Освіта в Стародавній Греції.
10. Будинки у Стародавній Греції.
11. Одяг та мода у Стародавній Греції.
12. Страви в Стародавній Греції.
13. Місто в Стародавній Греції.
14. Свята, урочистості в Стародавній Греції.
15. Гігієна в Стародавній Греції.
16. Філософія в Стародавній Греції.
17. Повсякденне життя у Стародавнього Риму.
18. Місто в Стародавньому Римі.
19. Будинки, квартали в Стародавньому Римі.
20. Страви в Стародавньому Римі.

21. Одяг у Стародавньому Римі.
22. Гігієна у Стародавньому Римі.
23. Розваги в Стародавньому Римі.
24. Сім'я в Стародавньому Римі.
25. Освіта в Стародавньому Римі.
26. Лікування в Стародавньому Римі.
27. Стародавня писемність.
28. Початки спорту в давнину.
29. Олімпійські ігри в античності.
30. Гра в м'яч в давнину.
31. Перегони на колісницях у давнину.
32. Таємниця Мінотавра.
33. Гладіаторські бої.
34. Античний театр.
35. Військова справа у Стародавньому Римі.
36. Військова справа у Спарті і Афінах.
37. Римський легіон.
38. Кельтські воїни.
39. Германські воїни.
40. Скіфські воїни.
41. Стародавні укріплення.
42. Судоплавство та морські війни.
43. Видатні полководці античності: Фемістокл.
44. Видатні полководці давнини: Ганнібал.
45. Видатні полководці античності: Гай Юлій Цезар.
46. Видатні полководці античності: Олександр Македонський.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Вивчення курсу потребує спеціального матеріально-технічного та/або інформаційного забезпечення: проектор для перегляду презентацій у форматі MS PowerPoint, використання комп'ютерів, історичних та контурних карт, уаочень.

У разі дистанційного навчання – інтернет (ZOOM, MOODLE).

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базова

1. Арістотель. Політика / Пер. О.Кислюк. - К., 2000.
2. Геродот. Історії: В 9 кн. / Пер. А. Білецький. - К., 1993.
3. Гомер. Одиссея / Пер. Б.Тен. - К., 1963; Харків, 2002.
4. Платон. Держава / Пер. Д. Коваль. - К., 2000.
5. Ціцерон. Про державу. Про закони. Про природу богів / Пер. В. Литвинов. - К., 1998.

Допоміжна

- 1.
2. Alföldy Géza. Római társadalmi története. – Bp.: Osiris, 2002
3. Appianos. A római polgárháborúk I-II (Görög és latin írók 12. fordította Mahn I.) -Bp., 1966.
4. Caesar. Feljegyzések a gall háborúról – A polgárháborúról (Fordította Szepessy T.- Ürögdi Gy.) - Bp., 1974.
5. Castiglione L. A római művészet. Budapest: Corvina, 1971.

6. Cato, M. Porcius. A földművelésről (Görög és latin írók 11. fordította Kun J) - Bp. 1966.
7. Ciceró. Philippicák Marcus Antonius ellen (Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Maróti Egon.) -Bp. 1990.
8. Ciceró. Válogatott művei. (Válogatta és az utószót írta Maras L.) -Bp. 1974.
9. Fallus Robert. A római irodalom története. – Bp.: Gondolat , 1970. – 506 old.
10. Fallus Robert. Az antik világ irodalmi. 2 kiad. – Bp.: Gondolat, 1980. – 720 old.
11. Florius. Róma háborúi. (Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Maras L.) -Bp. 1979.
12. Gaius. Jogi institúcióinak négy könyve. (fordította Bozóky A.) Bp. 1986.
13. Gellius. Attikai északák I-II. (Fordította barcza J és Soós J.) - Bp. 1905.
14. Görög mitoszok. Képes kiadás. – Bp.: Európa Kiadó, 1985. – 264 old.
15. Görög történelem a kezdetektől kr.e. 30 ig. – Bp.: Osiris, 2005.
16. Görög történelem. Szöveggyűjtemény. Szerk. Németh György. – Bp . Osiris, 1996.
17. Havas László-Hegy W. György-Szabó Edit. Római történelem.–Bp.:Osiris, 2007
18. Hegyi Dolores-Kertész István -Németh György-Sarkady János: Görög történelem a kezdetektől Kr. e. 30-ig.–Bp.:Osiris, 2006.
19. Hegyi Bolores. Görög vallástörténeti chrestomathia. –Bp. Osiris. 2003.
20. Héródianosz. A Római Birodalom története Marcus Aurelius halálától. Ford. Fehér Bence, Kovács Péter. – Bp. Osiris, 2005.
21. Hérodotosz. A görög-perzsa háború. Ford. Muraközi Gyula. – Bp- Osiris, 1997.
22. Hoffmann W. Hannibál (Fordította Terényi I.) - Bp., 1971
23. Homérosz. Iliász. Ford. Devecseri Gábor. – Bp Európa könyvkiadó, 2005.
24. Homérosz. Odüsszeia. – Ford. Devecseri Gábor. – Bp.Európa könyvkiadó, 2004.
25. Huszka János. Az ókori Spárta titokzatos története. – Bp.: Vagabund, 2007.
26. Kertész István. A görög-perzsa háborúk. – Bp.: Zrinyi katonai kiadó, 1990.
27. Kertész István.Nagy Sándor hadinépe. – Debrecen: TKK kiadó, 2006.
28. Ling Roger. A klasszikus görög világ. – Bp.: Helikon., 1976. – 154 old.
29. Lívius. A római nép története a város alapításától. (I-IV könyv- fordította Kiss F) - Bp. 1963, (V-X, XXI-XLV könyv fordította Muraközy Gy) Bp., 1969-1976, 1982
30. Mahn I., Máté Gy. Karthago.-Bp., 1972.
31. Németh György (szerk.): Ércnél maradandóbb. A görög és római történelem forrásai. – Bp.: Corvina, 1998.
32. Plutarkhosz. Három életrajz. – Bp.: Európa K., 1959. – 204 old.
33. Plutarkhosz. Párhuzamos életrajzok (Fordította Máthé E.) 4 kötetben.-Bp.,1965.,
34. Plutarkhosz. Párhuzamos életrajzok. – Bp.: Magyar Helikon, 1978. – 1161 old.
35. Római regék és mondák. – 4.kiad. – Bp.: Móra K., 1965. – 343 old.
36. Római történelem. Szöveggyűjtemény. Szerk. Borhy László. – Bp. Osiris, 2003.
37. Rufus O. Curtus. A Makedón Nagy Sándor története. – Bp.: Európa Könyvkiadó, 1967. – 323 old.
38. Sallustius. Összes munkái (Fordította Cserép I.) Bp. -1910.
39. Sallustius. Összes művei (Fordította Kurucz Á.) - Bp. 1978.
40. Sipos Sándor. Az emberiség rovid története. Világtörténelem a kezdetektől a XV. század végéig. – I köt. – Debrecen: Pedellus BT., 1993. – 124 old.
41. Strabon. Geographika (Fordította Földi I.) -Bp.1977.
42. Suetonius. A caesarok élete (Fordította Kis F.) -Bp.1975.
43. Szabó Árpád. Hellász hősei. – Bp.: Ifjusági K., 1985. – 267 old.
44. Szádeczki, Kardos S. Ennius Ambraciaja és L. Aemilius Paulus egy feliratos decretuma.- Ant.Tan. 7.-1960
45. Szilágyi János György. Szirénzene. Ókortudományi tanulmányok. – Bp.: Osiris, 2005.
46. Ürögdi György. Kleopátra. – 2 kiadás. – Bp.: Gondolat kiadó, 1983. – 286 old.
47. Varro M. Terentius. A mezőgazdaságról (Görög és latin írók 14. fordította Kun J) - Bp.1971.
48. Velleius Paternulus. Róma történetéről írt két könyve (Fordította Szölgyény F.) - Bp. 1971.
49. Vergilius. Összes művei (Fordította Lakatos I. Az „Appendix Vergiliana” c. függelék fordította Szabó K.) -Bp.1967.

50. Warmington В.М. Karthago (Fordította Terényi I.) - Вр., 1967.
51. Zamarovsky Vojtech. Róma történelmet írt. – Вр.: General Press, 2002.
52. Антична література: Хрестоматія / Упоряд. О.І. Білецький, - К., 1968.
53. Античний театр / Укл. В.І. Пащенко. — К., 2001.
54. Гросман Ю.М., Лісовий І.А. Історія стародавнього світу. Практикум. - Львів, 1985
55. Давньогрецька трагедія: Збірник / Пер. Б. Тен (Зміст: Есхіл, Софокл, Евріпід) - К., 1981.
56. Золоте руно: з античної поезії / Упоряд. А. Білецький. - К., 1985.
57. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Із скарбниці античної мудрості. - К., 1988.
58. Хрестоматія з історії стародавнього світу. Пер. з рос. / За ред. акад. В.В. Струве. В 3-х т. - К., 1954. - Т. II. Греція і еллінізм; К., 1955. - Т. III. Рим.
59. Антична література. Довідник / За ред. С.В. Семчинського. - К., 1993.
60. Балух В. О. Коцур В. П. Історія Стародавнього Риму: Курс лекцій. – Чернівці: Книги XXI, 2005.
61. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. – Львів: ЛБА, 1999. – Частина I. До кінця XVIII ст.
62. Лашенім В.І., Пащенко Н.І. Антична література. - К., 2001.
63. Лісовий І, А. Античний світ у термінах, іменах і назвах. Довідник з історії та культури Стародавньої Греції та Риму. - Львів, 1988.
64. Підлісна Г.Н. Антична література. - К., 1992.
65. Підлісна Г.Н. Світ античної літератури. - К., 1989.
66. Словник античної міфології I Укл. І.Я. Козовик, О.Д. Пономарів. - К., 1989.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами(Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20__ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)